

Nederlanders and buitenlanders

Citation for published version (APA):

van de Weerd, L. P. (2020). *Nederlanders and buitenlanders: A sociolinguistic-ethnographic study of ethnic categorization among secondary school pupils*. LOT. <https://doi.org/10.26481/dis.20201118lp>

Document status and date:

Published: 01/01/2020

DOI:

[10.26481/dis.20201118lp](https://doi.org/10.26481/dis.20201118lp)

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Valorization addendum

‘Wanneer ben je écht Nederlander?’ vraagt Olaf Tempelman zich af in de Volkskrant van 7 februari 2020.³⁷ In zijn artikel beschrijft hij een man die na twintig jaar in Nederland gewoond te hebben naar Canada is geëmigreerd. “Ik ben hier pas zes maanden en voor al mijn klanten ben ik nu al een Canadees. Voor mijn Nederlandse klanten was ik na twintig jaar nog steeds geen Nederlander, niet eens een Poolse Nederlander, ik bleef een Pool,” aldus de man in het artikel van Tempelman. Ook in een artikel in de Limburger van 10 mei 2018³⁸ wordt aandacht besteed aan wat ‘etiketjes’ worden genoemd: de geïnterviewde wordt geïntroduceerd als Marokkaan, Nederlander, Marokkaanse Nederlander, Venloenaar, Marokkaanse Venloenaar, Arabische Marokkaan, Limburger, en Europeaan. Beide artikelen illustreren hoezeer het gebruikelijk is in Nederland om elkaar te categoriseren naar afkomst en/of etniciteit, en in het geval van het eerste artikel, hoe uitsluitend het gebruik van zulke labels kan werken. In dit proefschrift heb ik het gebruik van dit soort etnische labels van verschillende kanten belicht. Juist omdat dit type categorisering in de samenleving zo gangbaar is, zijn de resultaten van dit onderzoek niet alleen van belang voor de wetenschap, maar ook voor de samenleving in zijn geheel. Tijdens mijn promotietraject heb ik dan ook getracht om via verschillende wegen de brug van wetenschap naar samenleving te slaan. In dit addendum zet ik ten eerste uiteen welke activiteiten ik daartoe heb ondernomen gedurende het promotie-traject, en vervolgens beschrijf ik verdere kansen voor kennisvalorisatie in de toekomst.

Kennisvalorisatie tijdens het onderzoek

In juni 2017 kwam ik, naar aanleiding van een presentatie over mijn onderzoek tijdens een conferentie over immigratie in Limburg bij het CBS in Heerlen,³⁹ in aanraking met een gemeenteraadslid van de gemeente Venlo. De gemeente was op dat moment bezig met een onderzoek naar de lage representatie op de

³⁷ Zie <https://www.volkskrant.nl/cs-b631ab63> (laatst bezocht op 14 mei 2020).

³⁸ Zie https://www.limburger.nl/cnt/dmf20180509_00061471/de-vele-etiketjes-van-marokkaanse-venloenaar-zakaria-bouders (laatst bezocht op 14 mei 2020).

³⁹ van de Weerd, Pomme. “Identificatiepraktijken onder VMBO’ers in Limburg” (presented at Small Data, Big Data en Immigranten in Limburg, CBS, Heerlen, June 1, 2017).

Venlose arbeidsmarkt van mensen met een zogenaamde niet-westerse migratieachtergrond in vergelijking met veel andere Nederlandse steden (gebleken uit Atlas voor gemeenten 2014). Om de oorzaken hiervan te achterhalen organiseerde de gemeenteraad in samenwerking met verschillende organisaties themabijeenkomsten over enkele onderwerpen die hieraan ten grondslag zouden kunnen liggen, en over hoe dit probleem mogelijk aan te pakken zou kunnen zijn. In november 2017 werd ik uitgenodigd om een presentatie te geven over mijn promotieonderzoek tijdens een raadsledenvergadering, in voorbereiding op de themabijeenkomst over 'Taal en Cultuur.' Mijn doel in de presentatie was om te benadrukken dat taal en cultuur niet onveranderlijke en statische objecten zijn die zich bij iedereen van een bepaalde afkomst op één manier manifesteren. Ik beschreef hoe ik tijdens mijn onderzoek, waarvoor ik op dat op dat moment al een aantal maanden mee had gelopen met een schoolklas in een Venlose middelbare school, had opgemerkt dat alle leerlingen, ongeacht afkomst, zich wel eens in Limburgs uitdrukten; dat ook alle leerlingen, ongeacht afkomst, zich wel eens bedienden van uitdrukkingen in het Arabisch, Berbers, of Turks; en dat leerlingen zichzelf regelmatig labelden als 'Marokkaan' of 'Turk,' maar dat dat niet voor iedere leerling dezelfde betekenis had. Ik benadrukte op basis van die observaties dat zo'n label niet begrepen kan worden als direct verbonden aan het 'hebben' van een cultuur, of het gebruiken van een bepaalde taal. Hiermee trachtte ik de gemeenteraad uit te dagen om verder te denken dan vaste categorieën mensen die, door hun veronderstelde lidmaatschap in een toegewezen categorie als 'iemand met niet-Westerse migratieachtergrond,' bepaalde talen wel of niet (voldoende) spreken of bepaalde culturele karakteristieken bezitten. Ik hoopte te laten zien dat de situatie, zoals ik die geobserveerd had in de context van de middelbare school, anders in elkaar zat en genuanceerdere observaties behoefde.

Na deze presentatie en het gesprek dat daarop volgde heb ik de daaraan gerelateerde thema-bijeenkomst in de moskee in Venlo bijgewoond, georganiseerd door de gemeenteraad, waarbij verschillende belanghebbenden (ouders, docenten, gemeenteraad) aanwezig waren. Hier werd in een grotere kring gesproken over 'taal' en 'cultuur' als mogelijke factoren in de suboptimale positie van mensen met een migratieachtergrond op de arbeidsmarkt in Venlo. Hier heb ik geprobeerd bij te dragen met huidige visies op, en onderzoeksresultaten over, de ontwikkeling van meertaligheid. Bovendien heb ik meegepraat over het concept 'cultuur' en hoe dat productief te begrijpen is in een toegepaste context en in betrekking tot een concreet probleem (dat van werkloosheid). Tot slot ben ik betrokken geweest bij de eindrapportage over het onderzoek van de gemeente. Hierin heb ik aan aantal bijdragen geleverd, waaronder de aanbeveling om de term 'allochtoon' uit het rapport te vervangen

voor ‘persoon met een migratie-achtergrond’ (in navolging van wat inmiddels de standaard was geworden bij bijvoorbeeld de overheid en het Centraal Bureau voor de Statistiek), en heb ik verdere relevante literatuur aangedragen.

Met het doel om ook docenten te bereiken met een aantal van mijn bevindingen over zelf-categorisering van jongeren als ‘Marokkaan,’ ‘buitenlander’ of ‘Nederlander,’ schreef ik in 2018 een artikel voor het vakblad van de Internationale Vereniging voor de Neerlandistiek, *VakTaal*, met als titel: ‘Leerlingen en labels: Wie zijn dan die buitenlanders?’⁴⁰ Dit blad wordt voornamelijk gelezen door docenten Nederlands in het middelbaar onderwijs. In dit artikel schrijf ik over mijn veldwerk op de middelbare school in Venlo. Ik beschrijf hoe ik de leerlingen daar leerde kennen, en dat ik me verbaasde toen ik hoorde dat leerlingen die geboren en getogen waren in Nederland zichzelf stellig ‘buitenlander’ noemden. Verder leg ik uit hoe ik van mijn initiële verbazing en onbegrip kwam tot het inzicht dat een ‘buitenlander’ (net als een ‘Marokkaan,’ een ‘Turk,’ en een ‘Nederlander’) voor hen heel andere associaties had dan voor mij. Voor hen zeiden die labels niet per definitie iets over of ze zich wel of niet thuis voelden in Nederland, en hadden ze ook geen negatieve, maar juist positieve connotaties bij deze labels. Tenslotte benadrukte ik dat de connotaties, en de gevolgen van het gebruiken van zo’n label, wel afhankelijk is van wie ze gebruikt, omdat de leerlingen zich duidelijk ook bewust waren van potentiële negatieve toepassingen.

Tijdens een openbare lezing in Maastricht in het kader van de Dag van de Moedertaal op 21 februari 2018 ging ik in op het fenomeen ‘jongerentaal’.⁴¹ Vaak wordt er met zorg gekeken (of, beter gezegd, geluisterd) naar de manieren waarop jongeren praten: er wordt gezegd dat ze geen ‘correct’ Nederlands kunnen spreken, en dat dit hen in de weg zit, bijvoorbeeld bij het zoeken naar een baan. In de presentatie liet ik een fragment muziek horen waarin uitdrukkingen uit allerlei andere talen werden gebruikt in een verder Nederlandse tekst – een kenmerk van zogenaamde ‘jongerentaal.’ Ik besprak de herkomst van allerlei uitdrukkingen uit dit fragment, en beschreef hoe het proces van indexicalisatie ten grondslag licht aan dit type taalgebruik. Het concept indexicalisatie beschrijft hoe talige uitdrukkingen bepaalde associaties en waardes krijgen, en kan worden gebruikt om uit te leggen hoe en waarom bepaalde taal zo populair wordt onder jongeren. Zo beargumenteerde ik dat

⁴⁰ van de Weerd, Pomme. 2018. Leerlingen en labels: Wie zijn dan die buitenlanders? *VakTaal* 31(3): 20-21.

⁴¹ van de Weerd, Pomme. 2018. “Jongerentaal door de ogen van een taalkundig antropoloog: Verloedering of kapot creatief?” (presented at Dag van de Moedertaal, Maastricht, February 21, 2018).

dit type taalgebruik niet voortkomt uit gebrekkige kennis van Nederlands, maar dat het juist een heel creatieve talige uiting is waarmee jongeren zich kunnen identificeren met bepaalde sociale groepen.

In 2017, 2018 en 2019 heb ik gastcolleges verzorgd over het onderwerp ‘Taal, cultuur, en identiteit’ voor studenten van de minor Meertaligheid bij de studie logopedie van Hogeschool Rotterdam. Tijdens deze gastcolleges besprak ik associaties tussen taal en identiteit met studenten, onder andere hoe bepaalde manieren van spreken verbonden worden met stereotypen van personen. Vervolgens besprak ik steeds andere elementen van mijn eigen onderzoek. Vaak gaf ik de studenten een transcript van een interactie onder de leerlingen tijdens mijn veldwerk, en vroeg hen om dit te analyseren. Op die manier leerden zij tijdens deze colleges niet alleen van mij, maar ging de kennisoverdracht beide kanten op: ik leerde ook veel van hun interpretaties van de uitspraken van de leerlingen in Venlo. In 2017 gaf ik een soortgelijk gastcollege voor studenten van de Hogeschool Zuyd in Maastricht.

In het kader van valorisatie alsmede reciprociteit verzorgde ik in december 2018 een presentatie op de school waar ik mijn onderzoek heb uitgevoerd. Tijdens de wekelijkse docentenvergadering vertelde ik wat mijn belangrijkste resultaten waren, me hierbij concentrerend op de uiteenlopende en vaak onverwachte betekenissen voor leerlingen van de labels ‘Marokkaan,’ ‘Turk,’ en ‘buitenlander.’ Een aantal docenten gaf aan hierdoor bevestigd te zijn in wat zij al dachten, maar er waren ook docenten die zeiden dat mijn presentatie voor hen een ‘eye-opener’ was en dat zij hun leerlingen nu beter dachten te begrijpen.

Verdere kansen voor kennisvalorisatie

Zoals ik schreef in de opening van dit valorisatie addendum, is het in Nederland (net als in veel andere landen) gebruikelijk om mensen te categoriseren naar aanleiding van hun afkomst. Een aantal jaar geleden woedde de discussie over het woord ‘allochtoon,’ en besloot de overheid, net als veel kranten en organisaties, dit woord te vervangen door ‘persoon met een migratie-achtergrond.’ Desondanks wordt er alsnog regelmatig gepraat en geschreven over ‘Marokkanen’ of ‘Turken’ wanneer het gaat om mensen wiens ouders of grootouders uit Marokko of Turkije kwamen, en worden mensen met een migratieachtergrond regelmatig gevraagd ‘waar ze vandaan komen’ (waarbij bedoeld wordt op een plaats buiten Nederland). Tegelijkertijd wordt er vaak met verbazing of onbegrip gereageerd als iemand zichzelf ‘Marokkaan’ of ‘Turk’ noemt in plaats van ‘Nederlander.’ Mensen met een migratieachtergrond zitten daarmee gevangen in een patstelling waarbij zij enerzijds herhaaldelijk buiten een concept van ‘Nederlanderschap’ geplaatst,

en tegelijkertijd erop worden aangekeken als zij zichzelf niet als ‘Nederlander’ definiëren. Ik hoop dat de bevindingen uit mijn proefschrift kunnen helpen om meer bewustzijn te creëren over het gebruik van zulke etnische labels. Ten eerste hoop ik dat ik, bijvoorbeeld door middel van populaire publicaties in media of openbare presentaties, kan benadrukken dat zelf-categorisering in etnische termen begrepen moet worden in de context van gebruik, en dat labels als Marokkaan of Turk dus geen eenduidige betekenissen hebben. Daarbij hoop ik, ten tweede, dat dat niet gepaard gaat met het idee dat iedereen die labels in elke context kan gaan gebruiken. Het gaat in de kwestie van labelen niet slechts om wat er wordt gezegd (ofwel welk label er wordt gebruikt), maar ook hoe, wanneer, en met name wie dat label gebruikt.

Groter bewustzijn hiervan zou van algemeen belang kunnen zijn voor iedereen in Nederland. We zijn allemaal gebaat bij het beter begrijpen van wie wij als de ‘ander’ zien, of wie zich als ‘anders’ aan ons presenteert. De meesten van ons komen op enig moment van ons leven, direct of indirect, in contact met mensen die zich identificeren als iets anders, of naast, ‘Nederlander.’ Aandacht voor, en enige kennis van, de genuanceerde, variërende, en complexe betekenissen van zulke labels – en veel andere labels, bijvoorbeeld rondom regionaliteit (bijv. ‘Limburger’), gender, seksualiteit, religie, huidskleur, et cetera – zou kunnen helpen om minder snel oordelen te vellen en open te staan voor de ander. Hoewel het dus in mijn mening voor iedereen verrijkend zou kunnen zijn om kennis te nemen van bepaalde conclusies van mijn onderzoek, zijn er enkele doelgroepen die, in mijn ogen, hier direct baat bij zouden kunnen hebben.

Ten eerste zou het goed zijn om deze bevindingen te circuleren onder professionals in de media. Een belangrijke bron van associaties met labels is kranten die schrijven over ‘niet Westerse leerlingen,’ of tv-programma’s waarin het woord ‘buitenlander’ wordt gebruikt voor mensen die in Nederland geboren en getogen zijn. Hetzelfde geldt voor het gebruik van labels als ‘Limburger.’ Deze woorden zijn niet neutraal, maar zijn als een soort container waar allerlei associaties in komen te zitten. Iedere keer dat iemand dit woord dan gebruikt, worden die associaties opgeroepen. Het is daarom belangrijk dat journalisten hier bewust van worden, en stereotyperende categorisering vermijden.

Een andere kans voor kennisvalorisatie zou zijn om workshops te organiseren op middelbare en hogere scholen waarbij een dialoog wordt gestimuleerd tussen docenten en leerlingen over het gebruik en de betekenissen van categorieën als buitenlander. Het doel hiervan zou zijn om de docenten en leerlingen samen te laten reflecteren over wat labels als Marokkaan of Turk voor hen betekenen en te ontdekken dat er daar misschien verschillen tussen bestaan. Verder zouden leerlingen en docenten kunnen

leren over kwesties als identiteit, cultuur, taal, en categorieën, en zouden ze aan den lijve kunnen ondervinden dat de relaties tussen die zaken niet eenduidig zijn, maar juist flexibel en vaak onverwacht. Dit zou kunnen leiden tot beter begrip tussen docenten en leerlingen, maar ook tussen docenten zelf, en tussen leerlingen zelf. Zo'n workshop zou deel kunnen uitmaken van vakken als maatschappijleer of burgerschap.